

Kronofogdekostnader i nytt förenklat tvistemål

Av rådmannen, jur. dr MARTIN SUNNQVIST

En ansökan om betalningsföreläggande avvisas eller avskrivs för att gäldenären inte kan delges. Borgenären ansöker om stämning avseende samma sak. En omtvistad fråga — som rör förenklade tvistemål och tolkningen av 18 kap. 8 a § sjätte stycket rättegångsbalken — är om borgenären i tingsrättsförfarandet kan få ersättning för kostnaden hos Kronofogdemyndigheten. I denna artikel argumenteras för att den tolkning som bäst stämmer med regelverket om rättegångskostnad sett som helhet och de processekonomiska incitament som lagstiftaren har avsett att införa, är att en borgenär som vinner målet har rätt till sådan ersättning.

En borgenär får inte sin fordran betald. Gäldenären hörs inte av. Borgenären ansöker om betalningsföreläggande. Detta skickas med delgivningskvitto till gäldenärens folkbokföringsadress, men något undertecknat delgivningskvitto returneras inte. Kronofogdemyndigheten försöker delge med hjälp av stämmingsman, men stämmingsmannen hittar inte gäldenären. Kronofogden erbjuder borgenären att själv ombesörja delgivning. Om borgenären försöker men inte lyckas, förfaller ansökan och målet avskrivs. Om borgenären inte vill försöka, avvisas ansökan.¹ Borgenären väcker talan vid tingsrätt, som — till skillnad från Kronofogdemyndigheten — kan använda kungörelsedelgivning om inget annat fungerar.² Borgenären vill då ha ersättning för sina kostnader även för förfarandet vid Kronofogdemyndigheten. Om det är ett ordinärt tvistemål, torde kostnaden utan vidare inrymmas i vad som sägs i 18 kap. 8 § rättegångsbalken om kostnad för rättegångens förberedande, särskilt som bl.a. ”förhandling för biläggande av tvistefråga som har omedelbar betydelse för partens talan” kan anses som en ”åtgärd för rättegångens förberedande”. Detta gäller nämligen även om en sådan förhandling ”inte kan anses ha haft någon nämnvärd betydelse för rättegångens förberedande och talans utförande”.³ Men kan borgenären få sådan ersättning, även om det är fråga om ett förenklat tvistemål?⁴

¹ 29 och 30 §§ lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning, 32 kap. 2 § rättegångsbalken.

² Detsamma gäller vanlig handräckning, om det inte är fråga om fastställelse till betalning ur viss egendom, men inte särskild handräckning, se 29 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning.

³ Peter Fitger m.fl., Kommentar till 18 kap. 8 § rättegångsbalken, version april 2015, Zeteo

⁴ Jag vill tacka tingsnotarien Elisabeth Hallström för värdefulla synpunkter på den fråga som behandlas i artikeln.

Svaret finns, eller borde finnas, i 18 kap. 8 a § sjätte stycket rättegångsbalken. Denna bestämmelse lyder: "Om målet till en början har handlagts i annan ordning än som gäller för mål som avses i denna paragraf, lämnas ersättning för kostnad som avser den tidigare handläggningen enligt de kostnadsregler som gäller för denna." Frågan är, om förfarandet i ett fall som detta omfattas av ordalydelsen att "målet till en början har handlagts i annan ordning". I så fall, skulle borgenären ha rätt till de 680 kr som förfarandet vid Kronofogdemyndigheten kostat — i vart fall om uttrycket "de kostnadsregler som gäller för denna" enbart syftar på de beloppsbegränsningar som finns.

Lars Holmgård har i sin mycket uppskattade bok *Notarietvistemål* gett ett svar på frågan. Han konstaterar att bestämmelsen visserligen tolkas på olika sätt i underrättspraxis, men att den rätteligen ska läsas strikt och att det ska vara fråga om kostnader i samma mål som sedan överlämnas till tingsrätt. Eftersom det i det angivna exemplet formellt sett inte är fråga om samma mål, även om de båda målen handlar om samma sak, har borgenären inte rätt till ersättning för kostnaderna vid Kronofogdemyndigheten.⁵ Som Holmgård nämner, finns det de som tolkar bestämmelsen på ett annat sätt. Det finns sålunda exempel på en annan tolkning i den juridiska litteraturen.⁶ I det följande ska jag undersöka om det finns stöd för en annan tolkning än den Holmgård anslutit sig till.

I förarbetena till bestämmelsen — som tidigare fanns i den s.k. småmålslagen — anges att föreskriften "rör det fallet att talan har inletts på annat sätt än" i tvistemålets form, nämligen när "talan har inletts genom ansökan om lagsökning eller betalningsföreläggande eller genom handläggning av tvisten som enskilt anspråk i brottmål". Vidare sägs att de kostnader som är av intresse är de som har uppkommit innan målet har hänskjutits till det förenklade förfarandet.⁷ Det förhållandet att ordet "hänskjutits" använts talar för den strängare tolkningen av bestämmelsen. I övrigt används emellertid ordet "talan".⁸ Detta begrepp är mer vidsträckt, och man kan tala om ett nytt "mål" i vilket samma "talan" förs som i ett tidigare mål. Man kan läsa förarbetsuttalandena som att det ska vara fråga om den talan som inletts i tingsrättens mål genom ansökan om betalningsföreläggande, men också som att det är talan som sådan som är det intressanta, dvs. att förfarandet hos Kronofogdemyndigheten och tingsrätten ska röra samma sak.

Det är inte säkert att 1973 års lagstiftare hade den aktuella situationen i tankarna. Som jag kommer att redovisa nedan såg delgivningsreglerna annorlunda ut då. Av visst intresse är dock att jämföra

⁵ Lars Holmgård, *Notarietvistemål*, 2014, s. 233.

⁶ Gustaf Almqvist och Niklas Eloffson, "Rättegångskostnader i förenklade tvistemål" i SvJT 2013 s. 158 not 34.

⁷ Se NJA II 1973 s. 769.

⁸ Se härtil Per-Olof Ekelöf, *Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper*, 1956, s. 77–86, och Karl Olivecrona, *Rätt och dom*, 1960, s. 258–267.

med lydelsen i nästa stycke i samma paragraf. Det inleds: ”Om ett mål om betalningsföreläggande eller handräckning har överlämnats till en tingsrätt får, om målet därefter avgörs genom tredsdom mot svaranden, ersättning även avse [...]”. Om den ordalydelsen även hade funnits i sjätte stycket hade saken varit klar. Sjunde stycket tillkom vid en annan tidpunkt, och sjätte stycket är avsett att omfatta även det fallet att ett enskilt anspråk avskilts från ett brottmål. Å andra sidan är sjätte stycket inte avsett att omfatta ett fall som ordalydelsen faktiskt inkluderar, nämligen att målet först handlagts enligt den ordinarie tvistemålsprocessen och sedan efter överklagande befunnits vara ett förenklat tvistemål.⁹

Grunden till problematiken är de olika delgivningsreglerna vid Kronofogdemyndigheten och tingsrätt. Ett betalningsföreläggande ska delges enligt vad som gäller för stämning i tvistemål.¹⁰ Kungörelsedelgivning kan ske beträffande stämning i tvistemål bl.a. om den som ska delges saknar känt hemvist och det inte kan klarläggas var han eller hon uppehåller sig, eller om vederbörande har känt hemvist utan att påträffas där, det inte kan klarläggas var han eller hon uppehåller sig och det kan antas att han eller hon avvikit eller håller sig undan.¹¹ Kungörelsedelgivning kan emellertid inte ske beträffande vanliga betalningsförelägganden.¹²

Skälet för att kungörelsedelgivning inte kan användas beträffande vanliga betalningsförelägganden är att detta ansågs alltför rättsosäkert: På den tiden delgavs en tredsdom, men eftersom ett utslag i ett betalningsföreläggandeförfarande inte längre skulle delges ansågs strängare krav behöva ställas upp för att föreläggandet skulle vara delgivet än vad som gällde för en stämning i tvistemål.¹³ Numera delges inte heller en tredsdom,¹⁴ och skälet för att kungörelsedelgivning inte kan ske i fråga om betalningsföreläggande är snarare statsfinansiellt än rättssäkerhetsorienterat.¹⁵ Det har övervägts att införa överlämnande från Kronofogdemyndigheten till tingsrätten av mål där delgivning inte kunnat ske, men så har inte blivit fallet.¹⁶ Sammanfattningsvis kan sägas att det genom delgivningsreglernas utveckling, och eftersom förslaget om att denna typ av fall skulle kunna överlämnas till tingsrätt inte blev verklighet, har uppstått ett glapp mellan de båda processformerna. Eftersom numera varken utslag eller tredsdomar delges, kan man argumentera för att betalningsföreläggande skulle kunna delges på samma sätt som stämning.

⁹ Peter Fitger m.fl., Kommentar till 18 kap. 8 a § rättegångsbalken, version april 2015, Zeteo. Jfr dock Almkvist och Elofsson i SvJT 2013 s. 160.

¹⁰ 29 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning.

¹¹ 48 § delgivningslagen (2010:1932) jämförd med 33 kap. 5 § rättegångsbalken.

¹² 29 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning.

¹³ Se prop. 1989/90:85 s. 61.

¹⁴ Se prop. 1999/2000:26 s. 118–120 och härtill Högsta domstolens avgörande den 18 maj 2015 i mål Ö 5440-13

¹⁵ Se prop. 1995/96:211 s. 16, jfr s. 17.

¹⁶ Se prop. 1989/90:85 s. 60–61.

Ett alternativ för en borgenär som misstänker att gäldenären är svårdelgiven är att direkt ansöka om stämning vid tingsrätt, med de möjligheter till kungörelsedelgivning som detta ger. Lagstiftaren har emellertid ansett att om den vinnande parten inlett rättegången genom ansökan om stämning trots att saken lika gärna hade kunnat avgöras i mål enligt lagen om betalningsföreläggande och handräckning, är den vinnande partens rätt till ersättning för kostnader begränsad till vad som kunnat ersättas i ett sådant mål.¹⁷ I de allra flesta fall är det således rätt väg för borgenären att först ansöka om betalningsföreläggande. Om borgenären direkt väcker talan vid tingsrätten och gäldenären medger talan eller talan bifalls genom tredskodom, är alltså borgenären för att få ersättning för sin rättegångskostnad enligt 18 kap. 8 a § rättegångsbalken tvungen att argumentera för att talan inte lika gärna hade kunnat föras genom ett betalningsföreläggande, eftersom gäldenären sannolikt inte hade kunnat delges. Det säger sig självt att det är svårt för borgenären att få framgång med en sådan argumentation, särskilt i fall där det funnits indikationer på att gäldenären skulle bli svårdelgiven men det visar sig att vanlig delgivning med vitt kort lyckas. Det krävs nämligen att sökanden har ”grundad anledning”¹⁸ att direkt ansöka om stämning, i detta fall grundad anledning att anta att svaranden inte kommer att kunna delges annat än genom kungörelse. Ofta vet man inte säkert att gäldenären är svårdelgiven förrän detta visat sig hos Kronofogdemyndigheten.

Det är tydligt att en rättstillämpning som innebär att 18 kap. 8 a § sjätte stycket rättegångsbalken läses strikt och begränsas till att det är fråga om kostnader i det mål som sedan överlämnas till tingsrätt försvagar det processekonomiska incitament som finns i regelverket om rättegångskostnad sett som helhet. Det skulle uppmuntra borgenärer att ansöka om stämning i fall där de misstänker att gäldenären är svårdelgiven, och sedan skulle de argumentera för att denna misstanke gjorde att de inte ”lika gärna” hade kunnat ansöka om betalningsföreläggande. Detta strider mot lagstiftarens tanke bakom bestämmelsen, nämligen att motverka ett onödigt utnyttjande av den ordinära tvistemålsprocessen.¹⁹ Det innebär också ett ”moment 22” i den meningen att borgenärer som gör rätt såtillvida att de börjar med att ansöka om betalningsföreläggande riskerar att drabbas av en merkostnad jämfört med dem som direkt ansöker om stämning. De sistnämnda, å andra sidan, riskerar att drabbas av att tingsrätten anser att de borde ha ansökt om betalningsföreläggande.

Det har anförts att den merkostnad i form av ny ansökningsavgift som det innebär när borgenären först ansöker om betalningsföreläggande och sedan, när delgivning inte kunnat ske, ansöker om stämning, inte ter sig orimlig mot bakgrund av de insatser från det all-

¹⁷ 18 kap. 3 a § rättegångsbalken.

¹⁸ Se prop. 1989/90:85 s. 146.

¹⁹ Prop. 1989/90:85 s. 82 och 146, se även prop. 1995/96:211 s. 16.

männas sida som krävts för delgivning i de aktuella fallen.²⁰ Detta uttalande synes emellertid inte nödvändigtvis avse den slutliga fördelningen av rättegångskostnaderna mellan parterna. Frågan är nämligen om det är rimligt att just borgenären står den slutliga kostnaden för att gäldenären inte kunnat delges. Att inte låta sig bli delgiven är kanske inte en försumlighet enligt 18 kap. 6 § rättegångsbalken.²¹ I NJA 2012 s. 172, som handlar om kraven för att preskriptionsavbrott ska ha skett, uttalade emellertid Högsta domstolen att gäldenären ”har haft anledning att bevaka sin post [på sina folkbokföringsadresser], oavsett om han har bott på adresserna eller inte”. Även om detta inte är något som kan tillämpas på delgivningen av ett betalningsföreläggande eller en stämning, kan det ge visst stöd för uppfattningen att den merkostnad som förorsakas av att gäldenären inte bevakar sin post på det sätt han borde ska belasta gäldenären. Har man ställt upp aktsamhetsnormen att man bör bevaka sin post på sin folkbokföringsadress, är det ett stöd för slutsatsen att den som inte gör det kan bli ansvarig för de merkostnader som underlåtenheten innebär. Högsta domstolen har dessutom i NJA 2013 s. 362 funnit att en persons mindre medgörliga handlande i samband med tidigare delgivningsförsök talade mot hans påstående att han därefter inte mottagit avgörandet i målet. Detta ger visst ytterligare stöd för att den som inte medverkar till att ta emot post och delgivning kan få acceptera vissa negativa konsekvenser av detta. En rättstillämpning som innebär att gäldenären blir skyldig att ersätta borgenären för både ansökningsavgiften vid Kronofogdemyndigheten och en hel ansökningsavgift vid tingsrätten, dvs. sammanlagt 1 200 kr i stället för 900 kr som hade varit aktuellt vid ett överlämnande, kan då inte anses problematisk.

Den tolkning av 18 kap. 8 a § sjätte stycket rättegångsbalken som enligt min mening, med beaktande av den historiska utvecklingen av delgivningsreglerna och kostnadsansvaret, bäst stämmer med regelverket om rättegångskostnad sett som helhet och de processekonomiska incitament som lagstiftaren har avsett att införa, är att målet ska anses ha handlagts i annan ordning även om det inte överlämnats direkt till tingsrätt utan avisats eller avskrivits på grund av att delgivning med gäldenären inte kunnat ske. Möjligen är det också ett argument för denna uppfattning att kostnaden omfattas av 18 kap. 8 § rättegångsbalken och att undantaget i 8 a § samma kapitel då ska ges en restriktiv tolkning.²² För övrigt syftar vad som sägs i 18 kap. 8 a § sjätte stycket rättegångsbalken om ”de kostnadsregler som gäller för” det tidigare handläggningssättet²³ uppenbarligen enbart på de beloppsbegränsningar som finns, inte på vem som slutligt ska stå för

²⁰ Prop. 1989/90:85 s. 63.

²¹ Holmgård 2014 s. 233.

²² Jfr Almkvist och Elofsson i SvJT 2013 s. 158 not 34, där det anges vara fråga om analog tillämpning av sjätte stycket.

²³ Se 46–51 §§ lagen om betalningsföreläggande och handräckning.

kostnaden.²⁴ I annat fall skulle t.ex. 46 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning innebära att om en ansökan efter bestridande skulle överlämnas till tingsrätt, skulle rätten till ersättning falla bort eftersom något utslag inte meddelats. Bestämmelsen i 51 § om att sökanden i annan ordning kan göras skyldig att betala ersättning för svarandens kostnader i målet om ansökan avskrivs eller avvisas tar knappast sikte på fallet att ansökan avvisas eller avskrivs på grund av att ansökan inte kunnat delges gäldenären.²⁵ Min slutsats är alltså att om borgenärens ansökan förfallit eller avvisats och detta beror på att gäldenären inte kunnat delges, ska borgenären ha rätt till ersättning även för sina kostnader vid Kronofogdemyndigheten om han eller hon inleder ett mål om samma sak vid tingsrätt och vinner.

Slutligen kan man överväga om frågan har konstitutionella aspekter. Jag har i annat sammanhang lyft fram de processuella garantierna, särskilt när det gäller domstolsprocessens funktionssätt, som ett område där domstolarnas bevakning av fri- och rättighetskyddet är och bör vara sträng.²⁶ Högsta domstolen har nyligen uttalat att vissa konstitutionella bestämmelser — 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen om att en rättegång ska genomföras rättvist och artikel 6.1 i Europakonventionen om att var och en har rätt till en rättvis rättegång vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter eller skyldigheter — har betydelse när rättegångskostnadsansvaret bedöms.²⁷ Målet gällde statens ansvar mot en enskild för rättegångskostnader. Avgörandet ger ingen direkt ledning för bedömningen av den nu aktuella frågan, och det är svårt att lägga konstitutionella aspekter på frågan om tolkningen av 18 kap. 8 a § sjätte stycket rättegångsbalken. Det skulle i så fall vara att lagstiftaren har gjort det onödigt svårt för en borgenär att komma till sin rätt i ett fall där det är fråga om en mindre fordran och svaranden är svårdelgiven.

Frågan skulle emellertid behöva besvaras i ett prejudikat. Som redan framhållits bedöms den olika i underrättspraxis. Även om det i grunden är fråga om små belopp i varje mål, blir det sammantaget fråga om stora värden. Oklarheten ger upphov till mycken tankemöda hos domare, inklusive inte minst notarier med förordnande att döma i förenklade tvistemål, och därmed ett stort merarbete.

²⁴ Bertil Häggman m.fl., Kommentar till 50 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning, version 1 januari 2015, Zeteco.

²⁵ Jfr NJA 2014 s. 677.

²⁶ Martin Sunnqvist, Konstitutionellt kritiskt dömande. Förändringen av nordiska domares attityder under två sekel, 2 uppl., Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 2014, s. 1061–1063.

²⁷ NJA 2015 s. 374.